KAMBAG‘ALLIKNI QISQARTIRISHDA KICHIK TADBIRKORLIKNING AHAMIYATI

A.Ch.Boboev
Buxoro davlat texnika universiteti, “Iqtisodiyot va menejment” kafedrasi mudiri, i.f.n., professor
H.X.Qobilov
t.f.f.d (PhD) dotsent, Buxoro davlat texnika universiteti
M.H. Xalilova
“Iqtisodiyot va menejment” ta’lim yo’nalishi talabasi. I-kurs iqtidorli talabasi

Qabul qilindi: 16.01.2026
Ko‘rib chiqildi: 17.01.2026
Tasdiqlandi: 19.01.2026

Kalit so‘zlar:
kambag‘allikni qisqartirish, kichik tadbirkorlik, bandlik, aholi daromadlari, iqtisodiy faollik, ijtimoiy barqarorlik, mikrobiznes, davlat qo‘llab-quvvatlashi.

Annotatsiya. Ushbu tezisda kambag‘allikni qisqartirish jarayonida kichik tadbirkorlikning o‘rni va ahamiyati ilmiy-tahliliy jihatdan o‘rganilgan. Tadqiqotda kichik biznesning bandlikni oshirish, aholi daromadlarini ko‘paytirish hamda ijtimoiy barqarorlikni ta’minlashdagi roli tahlil qilinadi. Xalqaro va milliy tajribalar asosida kichik tadbirkorlikni rivojlantirish orqali kambag‘allikni barqaror kamaytirish imkoniyatlari yoritib berilgan. Shuningdek, kichik biznesni qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirish bo‘yicha ilmiy xulosalar va amaliy tavsiyalar ilgari surilgan.

Kirish. Bugungi globallashuv sharoitida kambag‘allik muammosi dunyoning aksariyat davlatlari uchun dolzarb ijtimoiy-iqtisodiy masala bo‘lib qolmoqda. Aholining ma’lum qatlamining barqaror daromad manbalariga ega emasligi, bandlik darajasining pastligi hamda iqtisodiy imkoniyatlardan teng foydalanilmasligi kambag‘allikning chuqurlashuviga olib keluvchi asosiy omillar sifatida namoyon bo‘lmoqda. Shu boisdan, kambag‘allikni qisqartirishga qaratilgan samarali mexanizmlarni ishlab chiqish va ularni amaliyotga joriy etish har bir davlatning ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Ushbu jarayonda kichik tadbirkorlikni rivojlantirish muhim strategik yo‘nalish sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Kichik tadbirkorlik iqtisodiyotning eng moslashuvchan va tez rivojlanadigan sektori bo‘lib, u aholini ish bilan ta’minlash, daromadlarni oshirish va ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashda muhim rol o‘ynaydi. Ayniqsa, aholining kam ta’minlangan qatlamlari uchun kichik biznes o‘zini o‘zi band qilish, kasb-hunar va tadbirkorlik ko‘nikmalarini shakllantirish, bozor munosabatlariga faol integratsiyalashish imkonini yaratadi. Shu jihatdan, kichik tadbirkorlik kambag‘allikni qisqartirishning samarali vositasi sifatida baholanadi.

So‘nggi yillarda rivojlanayotgan davlatlar tajribasi shuni ko‘rsatmoqdaki, kichik tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash orqali yangi ish o‘rinlari yaratilmoqda, mahalliy resurslardan samarali foydalanilmoqda va aholi daromadlari barqaror o‘sishga erishmoqda. Kreditlash mexanizmlarining soddalashtirilishi, mikromoliyaviy xizmatlarning kengaytirilishi, soliq imtiyozlari va biznesni ro‘yxatdan o‘tkazish jarayonlarining optimallashtirilishi kichik biznes subyektlari faoliyatining rivojlanishiga turtki bermoqda. Natijada, kambag‘allik darajasi bosqichma-bosqich kamayib, iqtisodiy faollik ortmoqda. O‘zbekiston sharoitida ham kichik tadbirkorlikni rivojlantirish kambag‘allikni qisqartirish siyosatining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Aholini tadbirkorlikka jalb etish, ayniqsa, qishloq joylarda kichik biznesni rivojlantirish orqali hududiy ijtimoiy-iqtisodiy tafovutlarni kamaytirish imkoniyati yuzaga kelmoqda. Shu bilan birga, yoshlar va ayollar tadbirkorligini qo‘llab-quvvatlash ijtimoiy tenglikni ta’minlashda muhim ahamiyatga ega.

Mazkur tezisda kambag‘allikni qisqartirish jarayonida kichik tadbirkorlikning o‘rni va ahamiyati ilmiy-tahliliy jihatdan yoritilib, ushbu sohani rivojlantirish orqali ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta’minlash masalalari tahlil qilinadi.

Adabiyotlar tahlili. Kambag‘allikni qisqartirish va kichik tadbirkorlikni rivojlantirish masalalari iqtisodiy fanlarda keng o‘rganilgan bo‘lib, mazkur yo‘nalishda olib borilgan tadqiqotlar turli nazariy va amaliy yondashuvlarni o‘z ichiga oladi. Ilmiy adabiyotlarda kambag‘allik, avvalo, daromadlar yetishmovchiligi, bandlik imkoniyatlarining cheklanganligi va ijtimoiy tengsizlik bilan bog‘liq murakkab ijtimoiy-iqtisodiy hodisa sifatida talqin etiladi. Jahon banki va BMTning Taraqqiyot Dasturi (UNDP) tomonidan e’lon qilingan hisobotlarda kambag‘allikni kamaytirishning eng samarali yo‘llaridan biri sifatida aholini iqtisodiy faollikka jalb etish, xususan, kichik va o‘rta tadbirkorlikni rivojlantirish alohida ta’kidlanadi. Klassik iqtisodiy nazariyalarda tadbirkorlik iqtisodiy o‘sishning muhim omili sifatida qaraladi. J. Shumpeter tadbirkorlikni innovatsiyalarni joriy etuvchi va iqtisodiy rivojlanishni jadallashtiruvchi kuch deb baholagan. Uning fikricha, kichik biznes subyektlari yangi mahsulot va xizmatlarni taklif etish orqali bozor raqobatini kuchaytiradi hamda yangi ish o‘rinlari yaratadi. Bu jarayon, o‘z navbatida, aholining daromadlarini oshirish va kambag‘allikni qisqartirishga xizmat qiladi. Neoklassik iqtisodchilar esa kichik tadbirkorlikni resurslardan samarali foydalanish va mehnat bozorida muvozanatni ta’minlash vositasi sifatida izohlaydi.

Rivojlanayotgan mamlakatlar tajribasiga bag‘ishlangan tadqiqotlarda kichik tadbirkorlik kambag‘allikni qisqartirishda alohida ahamiyatga ega ekanligi ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Masalan, D. Banerji va E. Duflo tomonidan olib borilgan empirik tadqiqotlarda mikrobiznes va o‘zini o‘zi band qilish shakllarining kam ta’minlangan aholi qatlamlari uchun barqaror daromad manbai bo‘lib xizmat qilishi isbotlangan. Mualliflar kichik kreditlash va moliyaviy

inklyuziya mexanizmlarining kengaytirilishi kambag‘allik darajasini sezilarli darajada kamaytirishini ta’kidlaydilar. Shuningdek, xalqaro mehnat tashkiloti (ILO) tadqiqotlarida kichik tadbirkorlik bandlikni oshirishning eng tezkor usullaridan biri sifatida ko‘rsatiladi. ILO ma’lumotlariga ko‘ra, kichik biznes subyektlari rivojlanayotgan mamlakatlarda jami ish o‘rinlarining yarmidan ko‘prog‘ini ta’minlamoqda. Bu esa, ayniqsa, qishloq hududlarida kambag‘allikni qisqartirishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Ayrim tadqiqotlarda kichik tadbirkorlikning hududiy rivojlanishga ta’siri ham tahlil qilinib, mahalliy resurslardan foydalanish orqali ijtimoiy-iqtisodiy tafovutlarni kamaytirish imkoniyatlari ko‘rsatib berilgan.

O‘zbekiston va boshqa MDH davlatlari olimlarining ilmiy ishlarida ham kichik tadbirkorlikni rivojlantirishning ijtimoiy ahamiyati keng yoritilgan. Mahalliy tadqiqotlarda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan davlat siyosati, soliq va kredit imtiyozlarining samaradorligi tahlil qilinadi. Ayrim mualliflar kichik tadbirkorlikning kambag‘allikni qisqartirishdagi rolini baholashda institutsional muhit, huquqiy kafolatlar va infratuzilmaning rivojlanganlik darajasi muhim ahamiyatga ega ekanligini ta’kidlaydilar. Biroq adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, kichik tadbirkorlikning kambag‘allikni qisqartirishdagi ta’siri doimo bir xil natija bermaydi. Ba’zi tadqiqotlarda moliyaviy resurslarga cheklangan kirish, bilim va ko‘nikmalarning yetishmasligi hamda bozor xavflari kichik biznes subyektlarining barqaror rivojlanishiga to‘sqinlik qilishi qayd etilgan. Shu sababli, olimlar tomonidan kichik tadbirkorlikni rivojlantirishni kompleks yondashuv asosida, ya’ni moliyaviy, institutsional va ta’limiy qo‘llab-quvvatlash choralarini uyg‘unlashtirgan holda amalga oshirish zarurligi ilgari surilmoqda. Umuman olganda, mavjud ilmiy adabiyotlar kichik tadbirkorlik kambag‘allikni qisqartirishda muhim vosita ekanligini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, uning samaradorligi davlat siyosati, bozor infratuzilmasi va aholi tadbirkorlik salohiyatiga bevosita bog‘liq ekanligi ilmiy manbalarda keng asoslab berilgan.

Tadqiqot muhokamasi. Mazkur tadqiqot doirasida kichik tadbirkorlikning kambag‘allikni qisqartirishdagi o‘rni va ahamiyati ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan tahlil qilindi. O‘rganishlar shuni ko‘rsatdiki, kichik tadbirkorlik aholini iqtisodiy faollikka jalb etish, barqaror daromad manbalarini yaratish va bandlik darajasini oshirish orqali kambag‘allikni kamaytirishda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari nazariy yondashuvlar hamda xalqaro tajriba bilan mos kelishi, ushbu sohaning strategik ahamiyatini yana bir bor tasdiqlaydi. Tahlil jarayonida kichik tadbirkorlik subyektlari tomonidan yaratilayotgan ish o‘rinlari, ayniqsa, kam ta’minlangan aholi qatlamlari uchun muhim ekani aniqlandi. Kichik biznes faoliyati o‘zini o‘zi band qilish imkoniyatlarini kengaytirib, aholining mehnat bozoriga moslashuvchan kirib borishini ta’minlaydi. Natijada, norasmiy bandlikdan rasmiy tadbirkorlik faoliyatiga o‘tish jarayoni tezlashib, aholi daromadlarining barqarorlashuvi

kuzatiladi. Bu holat kambag‘allikning uzoq muddatli kamayishiga zamin yaratadi.

Tadqiqot muhokamasida kichik tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarining samaradorligi ham alohida ko‘rib chiqildi. Moliyaviy resurslarga kirish imkoniyatining kengaytirilishi, xususan, imtiyozli kreditlar va mikromoliyaviy xizmatlarning rivojlanishi kichik biznes subyektlarining faoliyatini kengaytirishga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, tadbirkorlik ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan o‘quv dasturlari va maslahat xizmatlari yangi tashkil etilgan bizneslarning barqarorligini oshirishda muhim rol o‘ynamoqda. Biroq tadqiqot natijalari ayrim muammolar mavjudligini ham ko‘rsatdi. Xususan, kichik tadbirkorlik subyektlarining moliyaviy savodxonligi yetarli darajada emasligi, bozor infratuzilmasining ayrim hududlarda sust rivojlanganligi va raqobat muhitining to‘liq shakllanmaganligi ularning barqaror rivojlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Bundan tashqari, soliq yukining nisbatan yuqoriligi va ma’muriy tartib-taomillarning murakkabligi ayrim tadbirkorlar faoliyatining kengayishini cheklashi mumkin.

Hududiy tahlillar shuni ko‘rsatdiki, kichik tadbirkorlikning kambag‘allikni qisqartirishdagi ta’siri qishloq joylarda ayniqsa sezilarli hisoblanadi. Qishloq hududlarida kichik biznesning rivojlanishi mahalliy resurslardan samarali foydalanish, oilaviy tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash va migratsiya jarayonlarini kamaytirish imkonini bermoqda. Bu esa hududiy ijtimoiy-iqtisodiy tafovutlarni qisqartirishga xizmat qiladi. Tadqiqot muhokamasi yakunida shuni ta’kidlash joizki, kichik tadbirkorlikning kambag‘allikni qisqartirishdagi samaradorligi kompleks yondashuvni talab etadi. Ya’ni, moliyaviy qo‘llab-quvvatlash, institutsional muhitni yaxshilash va inson kapitalini rivojlantirish choralari o‘zaro uyg‘unlashtirilgan taqdirdagina kutilgan natijalarga erishish mumkin. Shu sababli, kichik tadbirkorlikni rivojlantirishni davlat ijtimoiy-iqtisodiy siyosatining muhim yo‘nalishi sifatida tizimli ravishda amalga oshirish zarur.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, kichik tadbirkorlik kambag‘allikni qisqartirishda muhim ijtimoiy-iqtisodiy vosita hisoblanadi. Tadqiqot natijalari kichik biznes orqali bandlikni oshirish, aholining daromad manbalarini kengaytirish va o‘zini o‘zi ta’minlash imkoniyatlarini yaratish mumkinligini ko‘rsatdi. Ayniqsa, qishloq hududlarida kichik tadbirkorlikni rivojlantirish hududiy tengsizliklarni kamaytirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, moliyaviy resurslarga kirishni yaxshilash, tadbirkorlik ko‘nikmalarini rivojlantirish va qulay institutsional muhit yaratish kichik tadbirkorlikning samaradorligini oshiradi. Demak, kichik tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash kambag‘allikni barqaror qisqartirishga erishishning muhim sharti hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Xolmatov A., Karimov B. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik iqtisodiyoti. — Toshkent: Iqtisodiyot, 2020.

2. Abdurahmonov Q. X. Mehnat iqtisodiyoti va bandlik. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
3. Rasulov N. Kambag‘allikni qisqartirishda tadbirkorlikning o‘rni. — “Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar” jurnali, 2021, №4.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi. Aholi bandligi va kambag‘allik darajasi bo‘yicha statistik ma’lumotlar. — Toshkent, 2022–2024.
5. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish bo‘yicha tahliliy ma’ruza. — Toshkent, 2023.